

O‘ZBEKISTONNING JANUBIY SHAHARLARIDA UY-JOY QURILISHIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR

Ollomurodov Nurali Yoqub o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi
998905101992

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XX asrning 50-60 yillarida Respublikaning janubiy shaharlarida uy-joy qurilishi bilan bog‘liq o‘zgarishlar va muammolar, yangi massivlarning paydo bo‘lishi hamda shahar aholisiga ko‘rsatilayotgan maishiy xizmat bilan bog‘liq masalalar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *uy-joy, shahar, mablag‘, qurilish, markaz, kommunal xo‘jalik, ijtimoiy hayot, muammo, o‘zgarish.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются изменения и проблемы, связанные с жилищным строительством в южных городах республики в 50-60-е годы XX века, появление новых массивов, а также вопросы, связанные с бытовым обслуживанием горожан.

Ключевые слова: *жилье, город, финансирование, строительство, центр, коммунальное хозяйство, общественная жизнь, проблема, изменение.*

ABSTRACT

This article analyzes the changes and problems related to housing construction in the southern cities of the Republic in the 50s and 60s of the 20th century, the emergence of new massifs, and issues related to household services provided to city residents.

Key words: *housing, city, funding, construction, center, communal economy, social life, problem, change.*

KIRISH

O‘zbekiston SSR Oliy Sovetining 1946 yil 30 avgustda bo‘lib o‘tgan VIII sessiyasida aholini uy-joy bilan ta‘minlash yuzasidan aniq dasturlar belgilab olindi. Xususan, uy-joy muammosini hal qilish uchun katta miqdorda mablag‘ ajratildi, qolaversa, uy-joy qurish uchun korxonalarda alohida jamg‘armalar tashkil etildi. O‘zbekiston hukumati uy-joy qurish uchun 1946 yilga nisbatan 1947 yilda 1,5 baravar ko‘p mablag‘ ajratdi[1]. 1948 yilga kelib uy-joy qurilishi uchun urushgacha bo‘lgan uchta besh yillikdagi mablag‘ga nisbatan 3 marta ko‘p mablag‘ ajratildi[2]. Bu davrda Surxondaryo oblastining bosh shahri bo‘lgan Termizda ham anchagina bunyodkorlik ishlari amalga oshirildi. 1949 yilda shaharda uy-joy fondlari 1937

yildagiga nisbatan 2 marta ko‘paydi[3]. Shu davrda oblastning Sho‘rchi, Sherobod, Jarqo‘rg‘on rayonlarining markazlarida ham ancha keng ko‘lamli qurilish ishlari amalga oshirildi. Jumladan, 1947-1951 yillarda shahar va shahar tipidagi posyolkalardagi uy-joy fondi qariyb uch baravar oshdi[4]. Bu davrda davlat korxonalarini bilan bir qatorda kooperativ tashkilotlar ham aholiga uy-joylar qura boshladi. 1947 yilda Surxondaryo oblasti paxta tozalash tresti uy-joy qurilishi uchun 265 ming rubl, Kitob paxta tozalash zavodiga esa 14 ming rubl kapital mablag‘ ajratildi. Ushbu mablag‘lar hisobiga Surxondaryo paxta tozalash zavodi xodimlar uchun 116 kv metrli 2 ta uy qurilish rejalashtirildi. Biroq, turli sabablarga ko‘ra ajratilgan mablag‘ning katta qismi o‘zlashtirilmadi[5]. Bunday holatni Denov paxta tozalash zavodi misolida ham ko‘rish mumkin. Masalan: 1948 yilda Denov paxta tozalash zavodiga uy-joy qurilishi uchun 214 ming rubl mablag‘ ajratildi. Biroq, ushbu mablag‘ning bor-yo‘g‘i 47 ming rubli o‘zlashtirildi xolos[6]. Yildan-yilga aholi sonining o‘sib borishi bilan birga odamlarning uy-joyga bo‘lgan ehtiyoji ham ortib bordi. 1957 yilda KPSS Markaziy Komiteti va SSSR Ministrlar Soveti “SSSRda uy-joy qurilishini rivojlantirish to‘g‘risida qaror qabul qildi. 1956-1985 yillar oralig‘ida esa Ittifoq miqyosida 3 milliard kv metrdan ziyod bo‘lgan 66 millionga yaqin uy-joylar qurildi[7].

NATIJAR VA ULARNING MUHOKAMASI

O‘zbekistonda ham shu davr mobaynida uy-joy qurilishi yildan yilga ko‘payib bordi. Chunonchi to‘rtinchi besh yillikda (1946-1950 yy)da 6951 ming kv metr, beshinchi besh yillik (1951-1955 yy)da 10752 ming kv metr, oltinchi besh yillikda 18312 ming kv metr, yettinchi besh yillikda 15528 ming kv metr, sakkizinchi besh yillikda 25660 ming kv metr, to‘qqizinchi besh yillikda 24761 ming kv metr, o‘ninchi besh yillikda 27382 ming kv metr, o‘n birinchi besh yillikda esa 27382 ming kv metr uy-joy bunyod etildi[8]. Lekin shunga qaramasdan O‘zbekistonda aholining uy-joy ta‘minoti muammosi hal qilinmagan edi. Bu borada O‘zbekiston Ittifoqda oxirgi o‘rinlardan birida turardi. 1980 yildan 1986 yilgacha har bir shahar aholiga turar joy maydoni 9,6 kvadrat metrdan 11,1 kvadrat metrga oshgan bo‘lsa, bu ko‘rsatkich Ittifoq bo‘yicha 13,1 metr kvadratdan 14,1 metr kvadratga, Latviyada – 15,7 metr kvadratdan 16,7 metr kvadratga, Estoniyada esa 16,0 metr kvadratdan 17,6 metr kvadratga oshdi[9]. O‘zbekistonda aholining yillik o‘sishi yuqori bo‘lganligi bois yildan-yilga turar joylarga bo‘lgan ehtiyoj oshib bordi. Shu sababli ham Janubiy oblastlarning markaziy shaharlarida ko‘p qavatli uylar bunyod etilgan butun-butun mikrorayonlar paydo bo‘ldi. Ana shunday mikrorayonlardan Termiz shahridagi 4 va 5 mikrorayonlarni misol sifatida keltirish mumkin. Aholini uy-joyga bo‘lgan ehtiyojini qondirish uchun respublika hukumati o‘z mablag‘i hisobiga shaxsiy uy

qurayotgan kishilarni har tomonlama qo‘llab quvvatlab bordi. Ularga yer uchastkalari va uzoq muddatli qarzlari berib bordi.

Urushdan keyingi dastlabki besh yillik mobaynida respublikada jami 1771 ming kvadrat metr uy-joy qurildi. Jumladan, davlat va kooperativ tashkilotlari tomonidan esa 887 ming kvadrat metr uy-joy qurildi[10]. Lekin shu davrda shahar aholisining uy-joyga bo‘lgan talabi to‘liq qondirilmagan edi. Respublikada aholi jon boshiga me‘yordagi 9 kvadrat metr o‘rniga 4 kvadrat metrdan uy-joy to‘g‘ri kelardi[11]. 1951 yilda Termiz shahrida yakka tartibda qurilgan uylarning soni 70 tadan ko‘proqni tashkil etdi. 2170 kvadrat metr uy-joy binolari esa to‘liq ta‘mirdan chiqarildi[12]. 1957 yilda O‘zbekiston Ministrlar Sovetining qaroriga ko‘ra Termiz shahrida 165-qurilish tresti tashkil etildi. Natijada trest shu yilning o‘zida 5224 ming rubllik qurilish montaj ishlarini amalga oshirdi[13]. 1958 yilga kelib Termiz shahrida 10 ming kvadrat metrga yaqin turar-joy binolari barpo etildi[14]. 1958 yilda Kitob konserva zavodi ishchilari uchun 1820 kvadrat metr uy-joy bunyod etildi[15].

Shu yili Qarshi yog‘ ekstraksiya zavodining 50 foiz ishchi xizmatchisi uy-joy bilan ta‘minlangan edi[16].

1959 yildan boshlab respublikada shaxsiy uy-joylarni qurish ishlari kamaya boshladi. Chunki shu yildan boshlab, ayrim sabablarga ko‘ra respublikaning Toshkent, Sirdaryo, Farg‘on, Andijon, Qashqadaryo va Surxondaryo oblastlarining shaharlarida shaxsiy uy-joy qurilish ishlari taqiqlandi. 1960 yilga kelib shaxsiy uy-joylarning qurilishi keskin kamayib ketganligi yaqqol sezilib qoldi. Masalan 1958 yilda Qashqadaryoda o‘z mablag‘i hisobiga 108 ming kvadrat metr, Surxondaryoda esa 43 ming kvadrat metr uy-joy qurilgan bo‘lsa, 1960 yilga kelib Qashqadaryoda 98000 kvadrat metr, Surxondaryoda esa atiga 21 ming kvadrat metr uy-joy qurildi[17].

Ishchi xizmatchilarning shaxsiy uy-joy qurish tashabbusini bu tarzda bo‘g‘ib qo‘yilishi tufayli shaharlarda aholini uy-joy bilan ta‘minlashda jiddiy muammolar vujudga keldi. Oqibatda uy-joylarga navbatda turuvchilar soni yildan yilga ko‘payib bordi. Masalan 1963 yilda Termiz shahrida 163 nafar ishchi xizmatchi kvartira olish uchun navbatda turgan bo‘lsa 1969 yilga kelib ularning soni 216 taga yetdi[18]. Qashqadaryo oblastida davlat va kooperativ tashkilotlar tomonidan 1958 yilda 18 ta 1959 yilda 26 ta 1960 yilda esa 28 ta uy-joy qurilgan bo‘lsa, Surxondaryoda esa 1958 yilda 25 ta, 1959 yilda 46 ta, 1960 yilda esa 49 ta uy-joy qurildi. Ishchi va xizmatchilarning shaxsiy va davlat qarzlari hisobiga qurgan uylar esa Qashqadaryoda soni 1958 yilda 108 ta, 1959 yilda 114 ta, 1960 yilda esa 98 ta uyni tashkil etdi. Surxondaryoda 1959 yilda 43 ta, 1959 yilda 23 ta, 1960 yilda 21 ta shunday uy - joylar qurildi[19]. Bu davrda shahar aholisini uy-joy bilan ta‘minlashni yaxshilash

maqsadida qator qurilish tashkilotlari ham tashkil etildi. Jumladan 1963 yil fevralida Surxandaryoda 11 qurilish tresti, 1968 yilda 26 qurilish tresti, keyinroq esa Surxon sovxoz vodstroy va Surxanstroy trestlarining tashkil etilishi natijasida oblast shaharlarida olib borilayotgan qurilish montaj ishlarining hajmi keskin ko'paydi. Agar 1960 yilda Termizda 24 ta uy-joy qurilib foydalanishga topshirilgan bo'lsa, 1961 yilda 6275 kvadrat metr turar-joy binosi ishga tushirilib 21 oilaga uy-joy uchun order berildi[20]. Termiz shahrida 1951-1961 yillar oralig'ida 93,2 ming kvadrat metr uy-joy binolari qurildi[21]. Bu davrda Respublikada shahar aholisining demografiyasi ham ancha o'sdi. Yangi yerlarni o'zlashtirilishi tufayli Respublikada yangi 21 ta shahar vujudga keldi. Jumladan Janubiy oblastlardagi Gagarin, Muborak, Tallimarjon kabi shaharlar asosan aholi migratsiyasi tufayli vujudga kelgan edi[22].

FOYDALANILGAN MANBALAR VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'z MA 737-fond 3-yozuv, 90-ish, 180-varaq
2. Pravda Vostoka, 1948 yil 28 may.
3. Azimov M. Termiz tarixi. "Nasaf" 2001. –B.164.
4. Surxondaryo viloyati davlat arxivi 70-fond, 1-yozuv, 137-ish, 55-56-varaqlar.
5. O'z MA 2099-fond 4-yozuv, 170-ish, 56-varaq.
6. Surxondaryo viloyati davlat arxivi 70-fond, 1-yozuv, 126-ish, 29-30-varaqlar.
7. Minulskiy K.I. va boshq. KPSSning sotsial siyosati. – Toshkent: "O'zbekiston". 1987. –B.272.
8. O'z MA 868-fond 12-yozuv, 16-ish, 28-varaq
9. Surxondaryo viloyati davlat arxivi 70-fond, 1-yozuv, 136-ish, 13-varaq.
10. Azimov M. Termiz tarixi. – Qarshi: "Nasaf". 2001. –B.16.
11. Surxondaryo viloyati davlat arxivi 70-fond, 1-yozuv, 52-ish, 18-varaq.
12. O'z MA 2099-fond 4-yozuv, 171-ish, 43-varaq.
13. Qashqadaryo viloyat davlat arxivi 31-fond, 1-ro'yxat 362-ish, 262-varaq.
14. Surxondaryo viloyati davlat arxivi 70-fond, 1-yozuv, 228-ish, 360-361-varaqlar.
15. Lenin bayrog'i gazetasi. 1961 yil 18 dekabr soni.
16. Azimov M. Termiz tarixi. – Qarshi: "Nasaf". 2001. – B.116.
17. Bobojonova D. O'zbekistonda demografik jarayonlar va ularning xususiyati. – Tashkent: "Fan". 1995. –B.70.